

## НАЈЗНАЧАЈНИЈЕ НАУЧНО ДЕЛО МАЈЕ ВУКИЋ

У издању Филозофског факултета у Нишу појавила се 2020. године монографија Маје Вукић *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику*<sup>2</sup>, која је у ствари ауторкина истоименована докторска дисертација одбрањена на Филозофском факултету у Источном Сарајеву 19. марта 2015. године. Прерана смрт Маје Вукић условила је да дисертација без и једне једине измене буде штампана као монографија.

Монографија Маје Вукић *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* има 166 странице текста, који је структурисан у следећа четири дела, која следе иза списка *Скараћеница и симбола* (стр. 9–10): **I део**, који се састоји од следећа четири поглавља: 1. *Уводне напомене* (стр. 13–18), 2. *Комбинаторност везника и невезничких речи* (18–22), 3. *Преглед литературе о везницима и теоријско утемељење појма* (23–38), 4. *Семантички конкретизатор* (39–51); **II део**: *Анализа значења и функције конкретизатора уз независне везнике*, који се састоји од девет (пот)поглавља: 1) *Спојеви координатора и семантичког конкретизатора временског односа* (55–82), 2. *Спојеви координатора и семантичког конкретизатора пропратне околности* (82–88), 3. *Спојеви координатора и семантичког конкретизатора просторног односа* (88–110); 4. *Спојеви координираних везника са конкретизаторима значења адверзативности* (111–116); 5) *Спојеви координираних везника са конкретизаторима концесивног значења* (117–123); 6. *Спојеви координираних везника са конкретизаторима за исказивање узрочно-последичног односа* (124–129); 7. *Спојеви координираних везника са конкретизаторима начинског значења* (129–134); 8. *Спојеви координираних везника са конкретизаторима за исказивање градационог значења* (134–138); 9. *Спојеви координираних везника са конкретизаторима адитивног значења* (139–141); **III део**, који чине три поглавља: 1. *Спојеви семантички спецификованих координатора и језичких средстава која се налазе у функцији семантичког конкретизатора уз семантички неспецификоване везнике* (145–148), 2. *Спојеви зависних везника и семантичких конкретизатора* (149–150) 3. *Асиндетске конструкције са лексичким конкретизаторима* (150–153); **IV део** чини 1. *Закључак* (155–156), па 2. *Резиме (Summary)* на енглеском језику (157–158) и списак цитиране *Литературе* (159–166).

<sup>1</sup> mkovacevic31@gmail.com

<sup>2</sup> Маја Вукић, *Комбиновање везника и невезничких речи*, Ниш: Филозофски факултет, 2020, 166 стр.

У првом делу што се састоји од три потпоглавља најпре се, у првом потпоглављу, одређује а) *предмет рада*, а то је истраживање свих могућности комбиновања везника као врсте речи са другим неvezничким речима у функцији њиховог семантичког конкретизатора, б) *циљеве истраживања*, који подразумевају утврђивање и анализу својстава спојева везника и семантичких конкретизатора, при чему је главни циљ да се покаже колико и како значење семантичког конкретизатора утиче на значење везника и клаузе чији је он саставни део, в) *методе истраживања*, од којих је примарна дескриптивна структурно-семантичка метода, и г) *опис корпуса*, који садржи текстове из свих функционалних стилова савременог српског језика. Друго потпоглавље уводног дела посвећено је осветљењу статуса основног предмета монографског истраживања: *комбинаторности везника и неvezничких речи*. Ауторка под комбинаторношћу везника подразумева могућност везника да се нађу у контактном положају са другом врстом речи и да притом створе на структурном, семантичком и/или функционалном плану чвршће или лабавије структуре, указујући да је та појава под различитим именима више дотицана неголи студиозније осветљавана у досадашњој србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури. Из тих разлога Маја Вукић се у прегледу литературе не задржава само на прегледу литературе о комбинаторности везника и неvezничких речи, него ту најпре укључује преглед радова о везницима уопште, затим преглед србистичких и/или сербокроатистичких граматика и радова о координираним везницима, да би после тога посебну пажњу посветила радовима који су у непосредној вези с њеним истраживањем, а то су радови у којима се помиње термин *конкретизатор*, као и радови где се без употребе термина анализира спој семантичког конкретизатора и везника, и на крају разматра врло малобројне радове у „којима се помињу/анализирају семантички конкретизатори уз употребу термина”. Преглед литературе је показао да постоји велико шаренило у србистици и/или сербокроатистици у дефинисању појма везника, у схватању шта све спада у везнике, у класификацијама ове врсте речи и одређивању корпуса појединих типова везника. А за семантичко утаначење значења независног везника неретко је неопходан семантички конкретизатор, термин што га је у србистику, преко русистичке литературе увео Милош Ковачевић. Послије исцрпне анализе све литературе која уз употребу датог термина или без њега указује на спојеве који су предмет истраживања у њеној монографији Маја Вукић под семантичким конкретизатором подразумева “реч или скуп речи у постпозицији у односу на значењски недовољно спецификован везник, чија је функција семантичка специјализација тог везника и клаузе која се њиме везује.” Јасно оцртавајући диференцијалне црте према сродним конструкцијама, и показујући зашто оне не улазе у категорију спојева везника и семантичких конкретизатора, и издвајајући које све типове значења конкретизатори могу спецификовати, ауторка је припремила терен за други, истра-

живачки најобимнији и научно најзахтевнији део рада, поглавље о *значењу и функцији конкретизатора уз независне везнике*.

Други део монографије има девет потпоглавља издвојених на основу значења што их потцртавају семантички конкретизатори уз семантички неспецификоване координиране везнике. Распоред потпоглавља прати бројност семантичких конкретизатора у оквиру неке од семантичких категорија. Тако су најпре анализирани спојеви временских конкретизатора са координаторима – и то разврстани и осветљени с обзиром на подтип временског значења којим се значењски маркирају пре свега клаузу у чијем саставу се конкретизатори налазе. Након детаљне анализе на богатом корпусу, Маја Вукић закључује да се семантичким конкретизаторима „у области темпоралне детерминације може идентификовати или квантификовати време. Осим тога, темпоралним семантичким конкретизатором одређује се и подтип временског значења тако што се однос међу предикацијама у оквиру независноскожене реченице одређује као: симултан или као однос сукцесије (односи антериорности и постериорности). У спојевима са копулативним и адверзативним координаторима темпорални семантички конкретизатор представља носиоца семантичког плана тако што потпуно поништава значење везника (посебно у спојевима *Conj Advers + Concr Temp*) или издваја једно из скупа значења иманентних координатору, док координатор верификује припадност конструкције плану координације”.

После временских следи анализа спојева везника и конкретизатора са значењем пропратне околности, који је у српском језику врло чест у употреби, али јединачан, јер се семантички конкретизатор пропратне околности изражава у савременом српском језику само формом *при томе / притом*. Тај конкретизатор се комбинује са копулативним и делом адверзативних везника, и на семантичком плану је „увек неексплетивни елемент јер ниједном од копулативних, а ни осталих типова координатора, није својствено изражавање значења допунског прикључка, својствено значењу пропратне околности”. Следи опис семантичких конкретизатора са *просторним значењем*, где се након исцрпне анализе сваког подмодела са различитим заменичким прилозима и прилошким изразима меснога значења закључује да семантика спацијалности није својствена ниједном од координираних везника, па је зато на нивоу независноскожене реченице овај значењски план могуће изразити само помоћу споја везника и семантичког конкретизатора спацијалности. Семантички конкретизатор спацијалности „ће бити носилац семантичког односа међу садржајима и у сваком контексту имати функцију неексплетивног семантичког конкретизатора на семантичком плану, док његов статус на граматичком плану зависи од особина везника”. Као четврто значење семантичких конкретизатора уз независне везнике Маја Вукић издваја *значење адверзативности*. А „у спојевима са адверзативним везницима супротности семантички конкретизатори су експлетивни елементи координиране конструкције јер је се-

мантика адверзативности међу компонентама конструкције истакнута самим координатором. У таквим конструкцијама функција семантичког конкретизатора блиска је функцији интензификатора, јер они овде подвлаче основни значењски план већ присутан у реченици. У (ретким) спојевима са копулативним везницима немогуће је изоставити СК. Заједничка за оба типа конструкција јесте могућност свођења споја везник *ConjCoord + Concr Advers* на семантички конкретизатор, чиме конструкција постаје асиндетска, а семантички план бива сачуван”. Адверзативним су семантички слични семантички *конкретизатори са концесивним значењем*, јер то значење увек подразумева као нужну семантичку компоненту адверзативност. Најбитнији општи закључак о овоме типу семантичког конкретизатора јесте да конкретизатори „концесивног односа имају статус обавезних када су у вези са копулативним везницима, чија семантика није блиска ниједној компоненти значења концесивности. Ту семантички конкретизатор мења семантичку вредност везника и није га могуће без последица изоставити из споја”, док „с друге стране, семантички конкретизатор концесивности има статус факултативног конкретизатора када се налазе у спојевима са адверзативним координаторима *a/али/но*, где он само верификује и појачава семантичку вредност везника и експлетиван је из споја, док не може да ствара спојеве са везницима *него/већ/но* када се њима повезују садржаји са односом компензације”.

У потпоглављу о конкретизаторима *узрочно-последичног смисаоног односа*, анализирају се детаљно сви типови конкретизатора изражених заменичким узрочним прилозима и много бројнијим прилошким изразима, при чему се закључује да „уколико постоји семантички (узрочно-последични) конкретизатор уз координатор, он ће указивати на реченични конституент којим је формализован узрок, на садржај читаве клаузе која му претходи или на пресупозицију узрока”. Следи опис конструкција са конкретизаторима начинског значења, а то су углавном заменички прилози и прилошки изрази: *тако, овако, онако* и прилошки изрази: *на тај/овај/онај начин; на такав/овакав/онакав начин...*, који су „експлетивни на граматичком плану из свих спојева са копулативним координаторима, док њиховим изостављањем из конструкција са адверзативним везницима могу настати неоверене конструкције уколико граматичка овереност није обезбеђена неким другим језичким средствима”. Претпоследња анализирана категорија семантичких конкретизатора тиче се *градационог значења*, у које пре свега улазе двоврсне конструкције: а) оне које се састоји од везника *a* или *и* и прилошког израза са компаративом у функцији обавезног конкретизатора (*a/и још мање/више/боље/чудније; a/и тим пре/више; и утолико више*) и б) оне састављене од истих координатора и лексема типа *нарочито, посебно, особито, поглавито* и сл.

Као последња девета категорија семантичких конкретизатора уз независне везнике у монографији Маје Вукић издвојена је и описана категорија

конкретизатора адитивног значења, који се готово и не помињу у досадашњој литератури. Термин *адитивност* у основи се односи на семантику придруживања, додавања једног елемента другом или појединачног целини и део је појаве обележене као ширење домена, а њу носе семантички конкретизатори изражени партикулама *и, штавише, још*; и предлошко-падежним конструкцијама са демонстративном заменицом у свом саставу: *поред тога, осим тога, уз то, поврх тога, уза (све) то*. Ове јединице имају специфичан статус, јер „када се нађу у постпозицији у односу на координирани везник, не стварају везничке спојеве са њима, већ представљају околину појаву. Друкчије речено, значење адитивности односи се на реченични члан испред кога стоји језичка јединица са овом семантиком, а контактни положај са координатором сасвим је случајан. Међутим, тиме што се између те две језичке јединице не остварује тесна веза не подразумева се и могућност изостављања семантичког конкретизатора адитивности”.

Трећи део монографије најпре се бави анализом *спојева семантички спецификованих координатора и језичких средстава која се налазе у функцији семантичког конкретизатора уз семантички неспецификоване везнике*. Анализирају се исцрпно могућности појављивања семантичких конкретизатора уз дисјунктивне везнике, потом уз једнозначне градационе везнике, па уз једнозначне експланативне везнике, и на крају уз субординирани везник *кад* уз који се могу појавити прилог *тамо* и партикула *оно* у функцији семантичког конкретизатора. Показана је јасна и структурна и семантичка разлика између могућности употребе конкретизатора уз семантички неспецификоване и семантички спецификоване везнике. Сама чињеница да се тек околиносно уз један једини зависни везник може уочити „траг” семантичког конкретизатора показује да је он пре свега везан за координиране конструкције са везницима који су носиоци општег врснога значења. У оквиру овога дела посебно је поглавље посвећено асиндетским структурама са семантичким верификаторима, при чему се посебна пажња посвећује разграничењу семантичких конкретизатора од самих везника, а самим тим и разграничењу везничких од невезничких координираних конструкција, јер, како ауторка примећује, „у многим србистичким и/или сербокroatистичким граматикама неким од ових јединица и/или конструкција даје се статус везника без навођења критеријума на основу којих су оне сврстане у граматичке конекторе”. Будући да се дате реченице могу реализовати и као минимални везани текст, ауторка с правом „семантичке конкретизаторе” без везника испред себе проглашава лексичким конекторима, с различитим значењима: градационим, узрочно-последичним, концесивним, спацијалним, адверзивним, темпоралним и ексклузивним, одузимајући им тако у граматикама често приписиван статус везника.

У четвртм делу монографије дат је *Закључак*, у коме су сумирани сви и теоријски и емпиријски резултати истраживања, и који на најбољи на-

чин показује све новости које ова монографија доноси, а оне су бројне и на општелингвистичком и на србистичком плану. То се посебно може уочити ако се погледа списак дате литературе који обухвата све библиографске јединице које су на било који начин у вези – ближеј или даљеј – са темом која се у монографији осветљава.

Монографија *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* Маје Вукић припада како области морфосинтаксе тако и области синтаксе сложене реченице српскога језика. Она се тиче суштинских питања морфосинтаксе, а то је диференцијација везничких и невезничких речи, и такође суштинског дела синтаксе реченице, а то је одређење семантичког нијансирања унутар врста независнослужених реченица. Ако се зна да у србистици и сербоброатистици до ове монографије велики број питања није био ни покренут, а камоли шире описан или чак разрешен, онда је то најбољи показатељ значаја и вредности ове монографије. Комбиновање везника и семантичких конкретизатора у досадашњој је граматичкој и научној синтаксичкој литератури појава тек мимогредно помињана, а сада када је осветљена и са структурног и са семантичког и са функционалностишког становишта она показује сав свој значај и за формалну и за структурно-семантичку анализу реченице. Колики је утицај ова студија још као необјављена дисертација извршила на граматички структурно-семантички опис независнослужених реченица, најбољи је показатељ најрецентнија синтакса сложене реченице српскога језика<sup>3</sup>, у којој су из необјављене дисертације Маје Вукић, која се наводи само у списку литературе, преузети многи и теоријски и емпиријски резултати, и то како у делу о синдетским тако и у делу о асиндетским независнослуженим реченицама.

Анализи комбиновање везника и семантичких конкретизатора српског језика Маја Вукић је приступила вишеаспектно: укључујући у опис и формални, и семантички и функционалностилистички аспект разматраних конструкција. Тако њена монографија представља не само допринос морфосинтакси и синтакси реченице српскога језика, него и методологији обраде синтаксичких јединица које уједињују морфосинтаксички са реченичним планом анализе.

Монографија *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* Маје Вукић урађена је према врло строгим критеријумима синтаксичко-семантичке анализе. Наиме, ауторка је детаљно осветлила предмет анализе, дајући како приказ досадашњих научних резултата о везницима уопште и координираним везницима посебно, тако и јасне критеријуме разграничења везника и сродних а невезничких јединица српскога

<sup>3</sup> Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, у редакцији Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.

језика. У тако постављеном предмету анализе она је јасно издвојила решена и нерешена теоријска питања идентификације семантичких конкретизатора и њиховог разграничења. Тако се показује да су спојеви везника и семантичког конкретизатора сродни са сложеним везницима, али се од њих знатно разликују. Те се конструкције не могу посматрати као сложени везници чак ни онда када је семантички конкретизатор неексплетиван елемент реченице. Основни разлог за то јесте могућност уметања неког елемента реченице у позицију између везника и семантичког конкретизатора, односно чињеница да је семантички конкретизатор могуће померити из контактне позиције са везником према крају реченице, уз ограничења наметнута структуром клаузе.

У монографији је први пут у србистици и/или сербокроатистици извршена и научно образложена комплетна класификација семантичких конкретизатора, и то у девет значењских подтипова: 1) темпорални, 2) конкретизатори пропратнооколносног значења, 3) спацијални, 4) адверзативни, 5) концесивни, 6) узрочно-последични, 7) начински, 8) градациони и 9) адитивни семантички конкретизатори. На основу богатог корпуса који обухвата све функционалне стилове српског језика дати су сви модели и подмодели реченица са семантичким конкретизаторима и њихова функционална, семантичка и стилистичка интерпретација.

Зато се с правом може закључити да дисертација Маје Вукић сад доступна и као штампана монографија *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* представља оригинални монографски научни допринос синтакси – и то и морфосинтакси и синтакси реченице – српскога језика. У њој је свестрано описан један до сада мало осветљавани, још мање научно осветљен, а врло значајан проблем синтаксе реченице – проблем комбиновање везника и семантичких конкретизатора српског језика. Зато ће ова монографија бити незаобилазна литературе свакоме истраживачу који се грамагички или чисто научно буде бавио структурно-семантичким питањима сложене реченице српскога језика.

И да на крају резултате монографије Маје Вукић *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* у најкраћем сумирамо. Ова монографија представља врло вредно оригинално научно дело, с обзиром на више критеријума: а) у њој је једна синтаксичка појава, појава *комбиновање везника и невезничких речи*, теоријски потпуно утемељена, и диференцирана од сродних а неподударних синтаксичких појава (нпр. сложених везника или прилошких израза), б) у њој су примењени троаспектни критеријуми строге синтаксичке анализе, и то јединство критеријума морфосинтаксичке, структурносинтаксичке и семантосинтаксичке анализе, в) у њој је извршена детаљна анализа свих реченичних модела са семантичким конкретизаторима на богатом корпусу свих функционалних стилова савременог српског језика, д) у њој је доказано колико су морфосинтаксичка и

реченичносинтаксичка анализа не само комплементарне него и међусобно испреплетене, њ) у њој је потврђено да синтаксичко-семантичке анализе и „интерферентних” граматичких питања могу бити врло егзактне, е) у њој је показано да је једна у досадашњој литератури мимогредно посматрана појава врло битна за осветљење морфосинтаксичке и реченичносинтаксичке структуре српскога, и не само српскога језика. Једном речју, монографија Маје Вукић *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику* доноси велики број и теоријски и емпиријски врло значајних резултата, који ће бити незаобилазни у свакој будућој анализи сложене реченице српскога језика. И то посебно с обзиром на чињеницу да се у досадашњим синтаксичким описима српскога језика семантички конкретизатори термилошки готово нису ни спомињали, а да су појаве што под њих потпадају често погрешно проглашаване везницима, при чему је заобилажена њихова структурно-семантичка улога у сложеној реченици.